

پیامدهای فضایی توسعه صنعت گردشگری و سیاست‌های نوسازی و بهسازی در بافت تاریخی باغشهر میبد با تأکید بر عوامل کالبدی - محیطی

محمد حسن ضیاء توانا

استاد دانشکده علوم زمین دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

مریم بیرانوندزاده*

پژوهشگر دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

هدایت اله درویشی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، کارشناس معاونت نظارت راهبردی رئیس جمهور، تهران، ایران

دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۲/۱

پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۴/۹

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی پیامدهای فضایی توسعه صنعت گردشگری و سیاست‌های نوسازی و بهسازی در بافت تاریخی باغشهر میبد تدوین گردیده است. روش به کار گرفته شده توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر منابع اسنادی و پیمایشی می‌باشد. در این تحقیق، با استفاده از ۱۶ شاخص، عوامل مؤثر در توسعه صنعت گردشگری و به تبع آن نقشی که در بهسازی و نوسازی بافت تاریخی شهر میبد دارند، مورد بررسی قرار گرفتند. بر اساس نتایج تحقیق، عامل ساماندهی فضایی-کالبدی به عنوان عامل اول با مقدار ویژه ۷/۷۲۶، عامل نهادی-تخصصی به عنوان عامل دوم با مقدار ویژه ۴/۵۴۸، عامل کالبدی-محیطی به عنوان عامل سوم با مقدار ویژه ۴/۵۴۸ و عامل چهارم به عنوان عامل تبلیغاتی با مقدار ویژه ۱/۴۷۱ از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در توسعه صنعت گردشگری و اقدامات بهسازی و نوسازی در باغشهر میبد می‌باشند. بر اساس نتایج حاصل از مدل سوات، سایت جاذبه‌های گردشگری بافت تاریخی شهر میبد دارای امتیاز ۸۲ بوده و از این رو اگرچه در زمره مناطق گردشگری با سطح عملکردی ملی قرار دارد، اما با تقویت شاخص‌های فوق می‌توان ارتقاء عملکرد بافت تاریخی را در کوتاه مدت انتظار داشت.

واژگان کلیدی: بافت تاریخی، بناهای شاخص تاریخی، گردشگری، بهسازی و نوسازی، میبد

مقدمه

پس از انقلاب صنعتی و تغییر شکل وضعیت موجود زندگی بشر، ضرورت‌ها و عینیت‌های بسیاری کاسته یا افزوده شد که سفر نیز از این قاعده مستثنی نبود. مسافرت از قرن هیجدهم میلادی به بعد هر روز بر ضرورت و موجودیت‌اش افزوده شد تا آنجا که تبدیل به صنعت گردید. اقتصاددانان در تعریفی عام معتقدند هر پدیده‌ای که منجر به افزایش درآمد ملی شود می‌تواند نام صنعت بر خود داشته باشد و گردشگری را در زمره صنایع خدماتی طبقه‌بندی می‌نمایند. با گذشت زمان صنعت توریسم آن چنان درخشید و توجیه اقتصادی پیدا کرد که پس از صنایع نفت و حمل و نقل رتبه پرسودترین صنایع را به خود اختصاص داده است.

گردشگری در الگوهای فضایی سه‌گانه (گردشگری روستایی، گردشگری شهری و گردشگری در طبیعت) در فرآیندی از جهانی شدن به سوی شکل دادن به یک «دهکده گردشگری» در حرکت است و به مانند بازار آزاد مشتری می‌ماند که تمامی کشورها درخور تلاش خود از آن بهره می‌برند (Holjeva, 2003, p131). در این بین موفقیت و رشد پایدار گردشگری محیط‌ها و مناطق مختلف؛ در گرو عملکرد مناسب چرخه گردشگری و عناصر و فاکتورهای متعددی است که روی هم رفته محیط گردشگری را شکل می‌دهد. این مؤلفه‌ها هر یک در محیط مذکور اهمیت خاصی داشته و با سایر مؤلفه‌ها ارتباط تنگاتنگی دارند (Coltman, 1989). بنابراین مکانی را می‌توان از لحاظ گردشگری موفق محسوب کرد که هر یک از عوامل شکل دهنده محیط گردشگری را فراهم آورد.

کشور ایران نیز به واسطه پیشینه باستانی و ارزشمند تاریخی خود دارای آثار و بناهای معتبر و شناخته شده ایست که معرف تاریخ و فرهنگ ایران در سطح جهان هستند. در واقع، ایران سرزمینی است که از پتانسیل گردشگری بالنده‌ای برخوردار است و جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی و طبیعی پرشماری دارد که می‌توان با تکیه بر آنها، ایران را به عنوان یکی از مقاصد مهم گردشگران جهان مطرح ساخت و از امتیازات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن سود برد. این ویژگی در کشاکش رخدادهای مختلف و در گذر زمان افت و خیز داشته و تحت تأثیر نگرش‌های متفاوت، کندی و شتاب گرفته است. بر اساس آمار منتشره در سال ۲۰۱۳ از سوی سازمان جهانی گردشگری، سهم مستقیم سفر و گردشگری نسبت به سهم بخش‌های دیگر اقتصاد ایران در تولید ناخالص داخلی، حدود ۲ درصد از کل اعلام شده است و بر این اساس ایران در بین ۱۸۴ کشور جهان، رتبه ۱۴۷ را به خود اختصاص داده است. همچنین در سال ۲۰۱۲، سهم مستقیم و غیر مستقیم گردشگری نسبت به سهم بخش‌های دیگر اقتصاد ایران در اشتغال، حدود ۵٫۱ درصد از مجموع اشتغال اعلام شده است و بر این اساس ایران در بین ۱۸۴ کشور جهان رتبه ۱۵۰ را به خود اختصاص داده است. با مقایسه درآمد گردشگری سالانه ترکیه و

سنگاپور با ایران در سال ۲۰۱۳، سهم ایران در حوزه گردشگری در سال ۲۰۱۳ تنها حضور چهار میلیون گردشگر بوده است، این در صورتی است که در این سال تعداد ۱۰۱ میلیارد و ۱۵۰ میلیون گردشگر در جهان جابه جا شده است (http://www.alef.ir).

باغشهر میبد یکی از قدیمی‌ترین شهرهای استان یزد به شمار می‌رود که در دوره‌های مختلف از ساسانی تا پهلوی جاذبه‌های تاریخی باشکوهی در خود جای داده است و حتی آثاری از قوم ماد در میبد کشف گردیده است. از طرفی میبد از نظر سلامت بافت تاریخی بهترین جایگاه را در میان شهرهای استان یزد دارا می‌باشد. وجود بناهایی مانند نارین قلعه، کاروانسرای عباسی، آب انبار، یخچال خشتی و نمونه‌های دیگری که دارای ارزش‌های والای تاریخی و فرهنگی هستند و با توجه به جریان زندگی در سطح بافت، دست به دست هم داده تا به نادر بودن این بافت در نوع خود کمک کنند. کمتر می‌توان در این زمان بافت فرهنگی و تاریخی با این پتانسیل‌های شاخص پیدا نمود که دارای امتیازات مطرح شده باشد. امتیازات مذکور زمینه جذب گردشگران داخلی و خارجی را فراهم نموده است. با توجه ویژه به سرمایه‌گذاری در بخش میراث فرهنگی و گردشگری در شهر میبد می‌توان به مزیت‌هایی از جمله اشتغال‌زایی، بازگشت سرمایه و ارزآوری دست پیدا نمود. در راستای موارد ذکر شده، پژوهش حاضر با هدف بررسی پیامدهای فضایی توسعه صنعت گردشگری و سیاست‌های نوسازی و بهسازی در بافت‌های تاریخی با تأکید بر عوامل کالبدی- محیطی در شهر میبد تدوین گردیده است.

۱. پرسش‌های تحقیق

۱- آیا وجود جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی در بافت تاریخی شهر میبد، موجب تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی در بافت تاریخی شهر می‌شود؟

۲- آیا اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی موجود در بافت راهکار مناسبی در جهت توسعه صنعت گردشگری در میبد است؟

۲. مبانی نظری

انسان‌ها در دوران‌های مختلف زندگی خود برای دیدن جذابیت‌های طبیعی، کشف فرصت‌های اقتصادی، بهره‌مندی از امکانات زیستی مناسب‌تر، آگاهی از تنوع‌های قومی و فرهنگی بار سفر بسته‌اند و مشکلات راه را نیز تحمل کرده‌اند. بنابراین گردشگری قدمتی به بلندای تاریخ دارد (زاهدی، ۱۳۸۵، ص ۳). تعاریف مختلف گردشگری هریک برگرفته از موضوعات مورد نظر در مطالعات گردشگری می‌باشند که هر کدام از منظری خاص (جغرافیایی، فاصله، اجتماعی، اقتصادی و ...) گردشگری را توصیف می‌کند. اولین نوشته‌ها راجع به گردشگری بر ابعاد

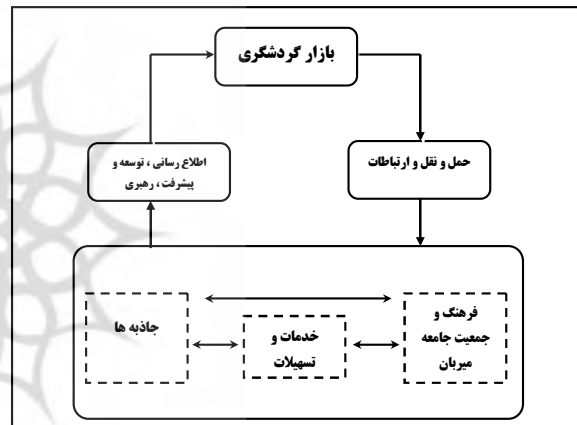
تاریخی این پدیده تمرکز داشته‌اند (Bridges,1959,p125) در این نوشته‌ها علاوه بر جنبه تاریخی بر بعد فاصله نیز تأکید می‌شده است و گردشگران بر مبنای فاصله‌ای که از محل سکونت داشته‌اند، طبقه‌بندی می‌شدند، اما با گذشت زمان و قرارگیری در فضای پست‌مدرن، معانی رایج گردشگری نیز تغییر یافته است، به طوری که این پدیده از تعاریف اولیه خود که عمدتاً به عنوان یک مؤلف اقتصادی قلمداد می‌شد فاصله گرفته و خصلتی چند وجهی بخود گرفته است (Gunn,2002, pp6-10). قبل از ارائه دیدگاه‌های مطرح شده در زمینه گردشگری، ابتدا به بیان معانی متفاوتی که صاحب نظران صنعت گردشگری در این زمینه پرداخته‌اند، اشاره می‌شود.

با توجه به مجموع تعاریف ارائه شده و مفهوم گردشگری در مکان جغرافیایی و با یک دیدگاه کلی‌نگر می‌توان گفت که گردشگری عبارت است از: «مسافرت شکل گرفته در نتیجه عرضه و تقاضای

فی مابین جامعه مهمان، محیط، جامعه میزبان و بخش دولتی و خصوصی که منجر به شکل‌گیری فضائی مناسب و مطلوب در جهت رفع نیاز گردشگر می‌شود» (علی زاده، ۱۳۹۰). در ادامه برخی رویکردهای مطرح شده در زمینه گردشگری ارائه می‌گردد. در تحقیق حاضر به معرفی برخی دیدگاه‌های حاکم بر روند گردشگری که بی‌ارتباط با موضوع مورد مطالعه نمی‌باشد پرداخته شد، اما از دیدگاه نگارندگان این مقاله، رویکرد توسعه پایدار به مقوله گردشگری مدنظر است در غیر این صورت نمی‌توان انتظار توسعه گردشگری مطلوب به خصوص در فضاهای شهری را داشت. جهت رسیدن به توسعه پایدار گردشگری در شهرها چارچوب‌ها و پارامترهایی حاکم است که این چارچوب و فرایند را می‌توان مطابق تصویر شماره ۳ نشان داد.

۳. مواد و روش

این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای و روش انجام آن، توصیفی- پیمایشی است. محدوده مورد بررسی بافت تاریخی شهر میبد است. جامعه آماری مورد مطالعه شهر میبد برابر با ۵۸۸۷۲ نفر می‌باشد. برای انجام این پژوهش از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی متون و محتوی مطالب و نیز روش‌های میدانی استفاده شده است. بدین منظور از طریق پرسشنامه در بهار ۱۳۸۸ در طول سه ماه در هفته دو روز، یک روز تعطیل (جمعه) و یک روز کاری (سه شنبه) و هر روز ده پرسشنامه و جمعا ۲۴۰ مورد داده‌ها جمع‌آوری شد. تعیین حجم نمونه بالا براساس جدول تعیین حجم نمونه (n) از جامعه آماری مفروض (N) کرجسی و مورگان و کوهن که مدل تصمیم‌گیری عالی حجم



تصویر ۱: عوامل شکل دهنده محیط گردشگری (علی زاده، ۱۳۸۹، ص ۳۹)

جدول ۱: مفاهیم گردشگری از دیدگاه صاحب نظران (نگارندگان)

| | |
|--|------------------------|
| گردشگری پدیده‌ای چند بعدی است که شامل عزمیت به مقصدهایی خارج از محل سکونت عادی و مطالعه آن منطقه می‌باشد. در واقع گردشگری پدیده‌ای مشکل از عناصر پویا، ایستا و غیرمستقیم است (م. برنز، ۱۳۸۵، ص ۵۷). | ماتیسون و وال (۱۹۸۲) |
| گردشگری شامل سفر غیرساکتین «گردشگران و ماجراجویان» به یک مقصد است تا زمانی که این سفر به سکونت دائمی مبدل نشده است. گردشگری ترکیبی است از گردش و تجارت (م. برنز، ۱۳۸۵، ص ۵۷). | مورفی (۱۹۸۵) |
| گردشگری فعالیتی چند جانبه بوده و از آنجا که در مراحل مختلف آن از مبدأ تا مقصد، خدمات درخواست و عرضه می‌شود، از لحاظ جغرافیایی نیز پیچیده است. علاوه بر این احتمالاً در هر کشوری یا منطقه‌ای تعداد زیادی مبدأ یا مقصد وجود دارد که اغلب آنها دارای هر دو خصوصیت حرکت (مبدأ) و پذیرش (مقصد) هستند (لومسدن، ۱۳۸۰، ص ۱۶). | پیرس (۱۹۸۹) |
| عمل جایجایی به خارج از جامعه برای تجارت یا تفریح و نه برای انجام کار روزمره یا تحصیل را گردشگری گویند (وای گی، ۱۳۸۲، ص ۲۱). | گی، ماکنز و جوی (۱۹۸۹) |
| گرچه سفر و گردشگری همواره به صورت یک صنعت تعریف می‌شود اما بهترین دیدگاه این است که آن را بازار تمام عیاری بدانیم که بیانگر تقاضا و الگوهای مصرف‌گرایی فزاینده بازدیدکنندگان برای تولیدات بسیار متنوع مسافر پسند است (م. برنز، ۱۳۸۵، ص ۵۷). | میدلتون (۱۹۹۸) |
| از دیدگاه بین‌المللی گردشگر، بازدیدکننده‌ای است که طول اقامت او در یک کشور، ۲۴ ساعت یا بیشتر باشد و حداقل یک شب را در کشور بازدید شده بگذراند (بیچریل، ۱۳۸۴، ص ۳۷). | بیچریل |
| گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از یک سال نیست، انجام می‌دهد، و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش، دیدار با اقوام و آشنایان، کسب و کار، مأموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، درمان، مطالعه، تحقیق، فعالیت‌های مذهبی و فعالیت‌هایی از این قبیل است (WTO,1999). | سازمان جهانی گردشگری |

نمونه را ارائه داده‌اند، انتخاب شد که به انتخاب ۲۴۰ مورد از حجم نمونه پرداخته شد. و برای تحلیل و پردازش داده‌ها از آزمون‌های SPSS کمک گرفته شده است. با استفاده از ۱۶ شاخص عوامل مؤثر در بهسازی بافت تاریخی شهر میبید با استفاده از توسعه صنعت گردشگری، نمونه موردی، مورد مطالعه قرار گرفته و با روش تحلیل عاملی این شاخص‌ها به ۴ عامل یا فاکتور کاهش یافته و بصورت ترکیبی در عوامل معنی‌دار ارائه گردید و درصد سهم هر عامل در توسعه گردشگری این ناحیه تاریخی تعیین شده است. در پایان به ارائه راهکارهایی در جهت توسعه صنعت گردشگری در بافت قدیم شهر میبید پرداخته شده است.

$$S\bar{X} = \frac{S}{\sqrt{n-1}} \times \sqrt{\frac{N-n}{N-1}}$$

N = تعداد کل حجم نمونه / n = حجم نمونه

S = انحراف معیار / \bar{X} = میانگین

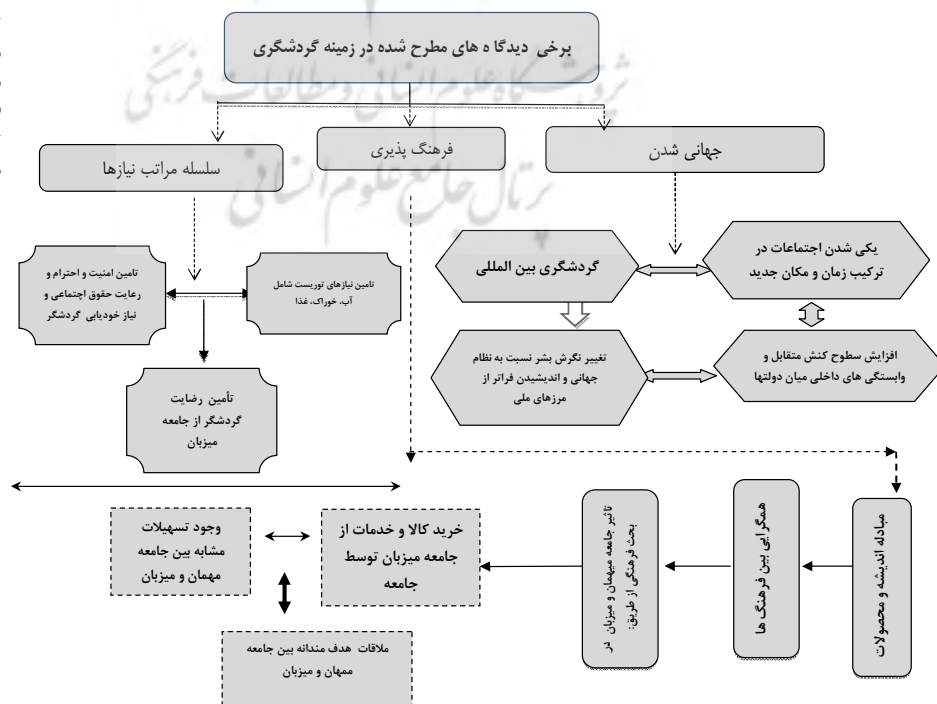
۴. معرفی باغشهر تاریخی میبید

میبید با اینکه شهری کوچک و کم‌آوازه است، یکی از نمونه‌های نادر شهرهای باستانی ایران به شمار می‌رود. هر چند که بافت سنتی آن گزندهای فراوان دیده است، هنوز بسیاری از پدیده‌ها و عناصر شهری قدیم، مانند راه‌های باستانی و مؤسسات وابسته به آن، کهندژ، شارستان و بیرونه‌ها و آثار گسترش شهر قدیم را می‌توان در آن تشخیص داد. منابع تاریخی محلی یزد، بنای میبید را به دوره «ساسانیان» نسبت داده‌اند، در حالی که در نارین

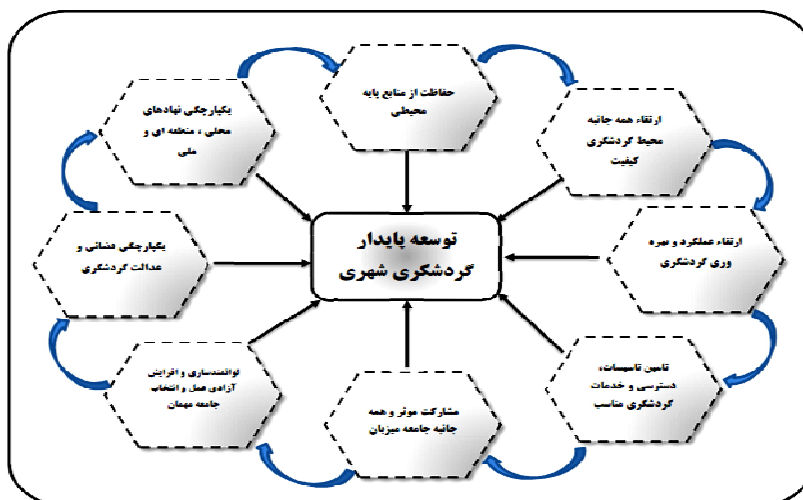
قلعه سفال‌های متعلق به دوره عیلامی نیز یافته شده است و این خود نشان از قدمت شهر دارد (افشار سیستانی، ۱۳۵۴، ص ۹۱). اهمیت شهر و انتساب آن به این دوران جز این نمی‌تواند باشد که ساسانیان را بانیان بزرگ شهرها به شمار می‌آورند، آنها شهرهای بسیاری چون اردشیر خوره و بیشاپور را بنیان نهاده یا مرمت و احیاء کرده‌اند. میبید احتمالاً از همین شهرهای دسته دوم است (ملک زاده بیانی، ۱۳۶۸، ص ۳۳). وقتی از تاریخ میبید در پس از اسلام سخن رانده می‌شود، عمدتاً تأکید بر دوران آل مظفر است. پس از فروپاشی سلسه ساسانی، میبید ظاهراً همچنان شهر با اهمیتی محسوب می‌شد و از جمله شهرهای منطقه بوده که در آن مسجد آدینه برپا گردیده است و ظاهراً مسجد جامع می‌توانست موجب تشخص و اهمیت شهر به حساب آید (تاریخ جدید یزد، ص ۸۲). در این دوره میبید به لحاظ اقتصادی و فرهنگی در اوج خود به سر می‌برد. نارین قلعه نیز در همین دوران مرمت می‌شود (کاتب، ۱۳۵۷، ص ۳۵). میبید به دلیل اهمیت فراوان آن در دوران «آل مظفر»، در دوران «تیموریان» دستخوش کینه‌توزی امیران گورکانی می‌شود، و از جایگاه خود فرو افتاده و بخشی از قلعه آن با خاک یکسان شد (مستوفی بافقی، ۱۳۴۰، ص ۷۲۲).

در دوره «صفویه» نیز نتوانست اهمیت دیرین خود را باز یابد، البته در همین دوران، صفویان به احداث عماراتی در میبید دست زدند که نمونه آن کاروانسرای رباط است. در ادوار بعد به ویژه در دوره متأخر با تغییر راه ارتباطی از اهمیت میبید به طور آشکار کاسته شد ولی امروزه جاده ارتباطی تهران- بندر عباس توانسته حیاتی دوباره به شهر بازگرداند. مساحت کل شهر

تصویر ۲: معرفی برخی دیدگاه‌های مطرح شده در زمینه گردشگری (مطالعات صورت گرفته توسط نگارندگان از منابع مختلف)



تصویر ۳: چارچوب حاکم بر توریسم پایدار شهری (مطالعات نگارندگان)



تصویر ۳: نمایی از جاذبه های گردشگری شهر میبد

و گستردگی این بافت را تبدیل به یک مجموعه اثر تاریخی کرده که نه تنها در کشور بلکه در دنیا نیز یک اثر منحصر به فرد می باشد. قرارگیری بناهایی مانند نارین قلعه چاпарخانه، آب انبار، کاروانسرا، یخچال خشتی، برج کبوتر، خانه سالار، موزه مردم شناسی، مجموعه بابک، آسیاب دو سنگی، حسینیه حیدر علی، بافت شارستان، مسجد جامع، قلعه بارجین، قلعه مهرجرد روی یک شبکه و زنجیره یکپارچه و جامع معنا پیدا می کند که ما آن را میراث شهری میبید می نامیم و مهم تر اینکه شارستان با محلات درونی اش و مسجد جامع اولیه اش وجود دارد و بیرونه ها و روستاها در لابه لای باغات، هنوز دایر و در حال توسعه می باشند. تعدادی از قنوات میبید هنوز آب دارند که به سبب قرار گرفتن در بستری غنی از خاک رس، به عنوان یک قطب سفالگری مطرح شده است و حتی امروزه نیز در ادامه این صنعت شهر میبید مهم ترین کانون کاشی و سرامیک ایران و البته صنایع دیگری مانند فلزکاری و زیلو بافی است. زیلوهای میبیدی را می توانیم از مسجد جامع کاشان تا مسجد جامع بم ببینیم. محله های قدیمی با کوچه های پیچ در پیچ و دیوارهای بلند، خانه های قدیمی در کنار ساباط و بازارچه ها، تیمچه ها، بازارها و سقف های ضربی و مدور، آن هم با مصالح ساختمانی گل رس و خشت خام با ساز و کارهایی خاص نظیر بادگیرهای چند دهنه و تالار و سردابها که ترکیبی از سازگاری سه عنصر جغرافیا، فرهنگ و اقتصاد است،

میبید بر اساس طرح هادی، ۱۹/۵ کیلومتر مربع (۱۹۵۲ هکتار) می باشد که از این اراضی بخش های کشاورزی و باغات ۲۸۲ هکتار، اراضی مسکونی ۲۶۲ هکتار، موات و بایر ۴۵۲ هکتار است. بافت قدیم شهر میبید حدود ۶۲۰ هکتار وسعت دارد و شامل ۱۷ محله می باشد که هر محله خود به چندین زیر محله و کوی و برزن های کوچک تر تقسیم می شود، بعضی از این محلات در محدوده شارستان و برخی دیگر در محدوده ربض قرار دارند. محلات میبید بالا، پایین، کوچک و بشنیغان از جمله محلاتی هستند که در محدوده شارستان قرار دارند. می توان گفت محله میبید بالا به همراه محله بیده و بارجین از کهن ترین محلات میبید، پیش از توسعه های بعدی آن هستند (اسفنجاری کناری، ۱۳۸۱، صص ۷۸-۷۹). عمده ترین مسیرهای گردشگری نیز از این ۳ محله می گذرد (نقشه ۱). محلات مهرجرد، فیروز آباد، خانقاه، ده آباد، امیر آباد، جهان آباد، یخدان، محمود آباد، بارجین و شهیدیه از جمله محلاتی هستند که در محدوده ربض (بیرونه) قرار دارند. شهر میبید در سال ۱۳۹۰، جمعیتی حدود ۷۳۳۹۳ را در خود جای داده است.

۵. جاذبه های گردشگری میبید

وجود آثار متعدد تاریخی و ارزشمندی که در بافت تاریخی میبید قرار دارد و همچنین مرمت، تغییر و دستکاری بخش عظیمی از این آثار در طی سال ها، ادامه حیات و زندگی و همچنین پویایی

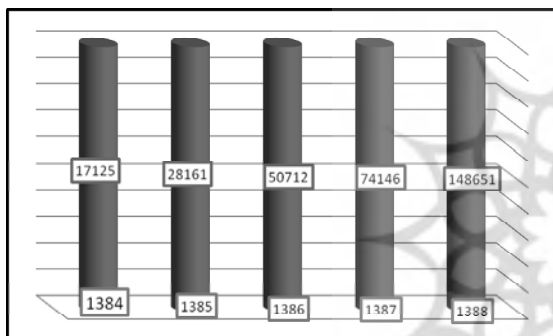
نظر هر بیننده را به خود جلب می‌کند. پس هر چه بنا و یک مجموعه تاریخی ارتباط و پیوستگی اجزا در آن مشخص‌تر باشد گردشگر لذت بیشتری خواهد برد و زمینه تشویق افراد دیگر نیز فراهم می‌شود. بنابراین شهر فقط از خشت و گل ساخته نشده بلکه هویت یک شهر و روابط درونی و بیرونی در آن قابل مشاهده است. براساس بررسی‌های به انجام رسیده اغلب گردشگران وارد شده به شهر از نوع گردشگران فرهنگی و تاریخی می‌باشند، همچنین اولویت‌های گردشگران بر مبنای آثاری است که از نظر تاریخی قدمت بیشتری دارند و همچنین بازدید گردشگران بر اساس آنچه قبل از سفر به آنها معرفی شده و توصیفاتی که از آنها در ذهن دارند می‌باشد.

طبق آمار و اطلاعات مأخوذه از نمایندگی میراث فرهنگی شهرستان میبد، در سال ۱۳۸۵ نزدیک به ۲۰۰۰ نفر گردشگر خارجی و ۹۸ هزار گردشگر داخلی از مکان‌های دیدنی و توریستی شهرستان بازدید کرده‌اند. در نمودار شماره ۱، آمار بازدید کنندگان از نارین قلعه طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۸ آمده است. مطالعه روند تعداد بازدید کنندگان از نارین قلعه، بیانگر روند رو به رشد تعداد بازدید کنندگان از جاذبه‌های تاریخی (نارین قلعه) در شهر میبد طی سال‌های (۱۳۸۴-۱۳۸۸) می‌باشد.

۶. ضرورت بهسازی و نوسازی در بافت تاریخی شهر میبد

بافت تاریخی شهر میبد با وجود بناهای شاخص تاریخی و پتانسیل‌های لازم جهت جذب گردشگر با مشکلاتی از قبیل نبود دسترسی‌های مناسب، ضعف شهر از نظر تجهیزات و تسهیلات

شهری، مشکلات زیست محیطی، وجود ساختمان‌های متروکه، کاربری‌های ناسازگار، عدم وجود سیستم فاضلاب و جمع‌آوری آب‌های سطحی و غیره و در نتیجه خالی شدن بافت از جمعیت و فرسودگی آن مواجه است. که این امر خود موجب دگرگونی بافت از نظر اجتماعی، فضاهای کالبدی و اقتصادی می‌شود و در نهایت ساخت فضایی- مکانی شهر با ناهماهنگی و ناموزونی روبه رو می‌شود. لذا توجه به بافت قدیم شهر میبد و لزوم بهسازی و احیاء و بهبود کیفیت زندگی اجتماعی در این فضاها و همچنین شناخت ارزش‌های بالقوه و به فعلیت رساندن آنها منطبق با عملکردهای زندگی مدرن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تعدد بافت‌های تاریخی و تخریب روزافزون این بناهای باارزش و در نتیجه از بین رفتن همبستگی بافت اجتماعی و نابودی فضایی ساختمان‌ها در شهر میبد سازمان‌های ذیربط (بهسازی و نوسازی، میراث فرهنگی و سازمان مسکن) را بر آن داشته تا اقداماتی را در جهت



نمودار ۱: تعداد بازدید کنندگان از نارین قلعه بین سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ (پایگاه پژوهشی میبد، ۱۳۹۲)

جدول ۱: تعدادی از بناهای تغییر کاربری یافته شهر میبد (گزارش منتشر شده از اداره کل میراث فرهنگی استان یزد، ۱۳۸۳)

| ردیف | نام بنا | کاربری سابق | کاربری جدید | سال بهره برداری |
|------|------------|----------------|--------------------|-----------------|
| ۱ | کبوتر خانه | برج کبوتر | نمایشگاه | ۱۳۷۶ |
| ۲ | کاروانسرا | خدمات بین راهی | رستوران موزه زیلو | ۱۳۸۱ |
| ۳ | خانه سالار | مسکونی | پایگاه پژوهشی میبد | ۱۳۸۱ |
| ۴ | چاپار خانه | خدمات بین راهی | موزه پست | ۱۳۸۱ |
| ۵ | آب انبار | ذخیره آب | موزه سفال | ۱۳۸۵ |

جدول ۲: وضعیت گردشگران وارده به تفکیک سن (مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۸)

| ردیف | جاذبه گردشگری | ۰-۱۴ | | ۱۵-۲۹ | | ۳۰-۴۴ | | ۴۵ سال به بالا | | جمع |
|------|-------------------|-------|------|-------|------|-------|------|----------------|------|-----|
| | | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | |
| ۱ | نارین قلعه | ۱ | ۱/۷ | ۱۹ | ۳۱/۷ | ۲۸ | ۴۶/۶ | ۱۲ | ۲۰ | ۶۰ |
| ۲ | آب انبار | ۴ | ۶/۷ | ۱۸ | ۳۰ | ۲۴ | ۴۰ | ۱۴ | ۲۳/۳ | ۶۰ |
| ۳ | مجموعه کاروانسرای | ۲ | ۳/۷ | ۲۵ | ۴۱/۷ | ۲۲ | ۳۶/۷ | ۱۱ | ۱۸/۳ | ۶۰ |
| ۴ | مسجد جامع | ۳ | ۵ | ۳۵ | ۵۸/۳ | ۱۸ | ۳۰ | ۴ | ۶/۷ | ۶۰ |
| | جمع | ۱۰ | ۴/۲ | ۹۷ | ۴۰/۴ | ۹۲ | ۳۸/۳ | ۴۱ | ۱۷/۱ | ۲۴۰ |

احیاء بافت انجام دهند که از مجموعه اقدامات صورت گرفته می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: ۱- مرمت و احیاء حسینیه حیدر علی ۲- مرمت و ساماندهی گذرهای محله باغشاهی ۳- مرمت و احیاء خانه امین الرعایا ۴- مرمت و احیاء آسیاب محله باغشاهی ۵- مرمت و احیاء خانه کربلایی ۶- مرمت و حفاظت در چوبی مسجد جامع ۷- مرمت بدنه قلعه بارجین ۸- مرمت کارگاه موتابی ۹- مرمت آب انبار ملا قطب الدین.

در چند سال اخیر مهم‌ترین تفکری که در زمینه احیاء و مرمت بافت‌های تاریخی توسط برنامه‌ریزان انجام گرفته، تغییر کاربری بناهای موجود در بافت تاریخی است که در گذشته دارای کاربری دیگری بوده ولی امروزه دیگر قابل استفاده نیستند و جهت ماندگاری آن باید تغییر کاربری در آن داده شود. در شهر میبد نیز بناهای قدیمی زیادی به کاربری‌های مختلف از جمله فرهنگی، اداری، خدماتی و مکان‌های گردشگری و غیره تغییر کاربری داده شده‌اند که این امر سبب احیاء و پایداری بافت تاریخی شده است. تعدادی از بناهای مهم شهر میبد که دارای کاربری دیگری در گذشته بوده و تغییر کاربری داده شده اند در جدول ۱ نشان داده شده است.

۷. یافته‌های تحقیق

یافته‌های تحقیق حاضر بر پایه برداشت‌های میدانی و توزیع پرسشنامه و منابع اسنادی به دست آمده است، که در ادامه به ارائه آن پرداخته می‌شود.

الف) گردشگران داخلی

نتایج حاصل از توزیع پرسشنامه در بین گردشگران داخلی نشان دادند که ۸۰ درصد از پاسخگویان بازدید از جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی را علت سفر خود به شهر تاریخی میبد ذکر کرده‌اند. با توجه به بررسی‌های به عمل آمده ۱۰٪ افراد در سطح خیلی زیاد و ۲۲٪ آنان در سطح زیاد و ۳۸٪ آنان در سطح متوسط تسهیلات رفاهی گردشگران از قبیل پارکینگ و اقامتگاه و سرویس بهداشتی و غیره را کافی دانسته و ۲۸٪ آنان خواستار افزایش تسهیلات و امکانات اقامتی بوده‌اند. ۲٪ افراد در سطح خیلی زیاد و ۲۴٪ آنان در سطح زیاد اعلام کرده‌اند که افراد بومی و مسؤلین در معرفی آثار تاریخی شهر میبد برای گردشگران موفق بوده و ۳۴٪ هم میزان موفقیت آنان را در سطح متوسط اعلام کرده‌اند. اما ۳۸٪ افراد در سطوح ضعیف و خیلی ضعیف میزان موفقیت آنان را اعلام نموده‌اند. ۲٪ افراد هم پاسخی در این زمینه ارائه نداده‌اند.

در زمینه میزان فراهم کردن تبادل فرهنگی توسط توسعه گردشگری، ۳۲٪ افراد در سطح خیلی زیاد و ۲۶٪ آنان در سطح زیاد معتقدند تبادل فرهنگی مابین گردشگران و مردم محلی توسط توسعه گردشگری انجام می‌گیرد. لذا ۳۸٪ افراد

هم پاسخی به این سوال نداده‌اند. در زمینه تأثیر گردشگری بر پایداری و احیاء بافت تاریخی شهر میبد، ۷۲٪ پاسخگویان معتقدند توسعه صنعت گردشگری در بافت تاریخی شهر میبد و درآمدهای ناشی از گردشگری در بهبود اقتصاد شهر موثر بوده و اظهار کردند که توسعه گردشگری موجب بالا رفتن وضعیت اقتصادی شهر و بالا بردن توان بهسازی و مرمت بافت تاریخی توسط مردم و ساکنین می‌شود.

در بررسی‌های میدانی و توزیع پرسشنامه بین مسؤلین مرتبط با صنعت گردشگری در شهر میبد، نقطه نظرات زیر حاصل شد: ۶۸٪ مسؤلین در حد خیلی زیاد و ۲۶٪ آنان در سطح زیاد مرمت و توسعه آثار تاریخی و باستانی و فرهنگی را در توسعه گردشگری مؤثر دانسته و اظهار کردند که این آثار از عواملی هستند که موجب جذب گردشگر می‌شوند. ۲٪ افراد هم در سطح متوسط مرمت آثار تاریخی را در جذب گردشگر مؤثر دانسته اما ۴٪ مسؤلین اعلام کردند که مرمت آثار تاریخی در حد ضعیف در جذب گردشگر مفید است. در زمینه میزان بهبود دسترسی به شهر در توسعه گردشگری ۳۴٪ افراد در سطح خیلی زیاد، ۴۸٪ در سطح زیاد و ۱۴٪ در سطح متوسط میزان بهبود دسترسی به شهر را در توسعه گردشگری مؤثر دانسته در حالی که ۴٪ افراد در سطح ضعیف میزان بهبود دسترسی به شهر را در توسعه گردشگری مؤثر دانسته‌اند. در ارتباط با میزان نقش و توسعه صنایع دستی در توسعه گردشگری، ۵۰٪ افراد در سطح خیلی زیاد، ۲۳٪ در سطح زیاد و ۴٪ در سطح متوسط میزان نقش و توسعه صنایع دستی را در توسعه گردشگری مؤثر دانسته‌اند.

۴۰٪ مسؤلین در حد خیلی زیاد و ۴۴٪ آنان در سطح زیاد بخش خصوصی را در توسعه گردشگری مؤثر می‌دانند. لذا ۲۴٪ آنان نیز اثر بخش خصوصی را در توسعه گردشگری در حد متوسط ارزیابی نموده و ۴٪ مسؤلین هم اظهار کردند که بخش خصوصی در سطوح خیلی ضعیف و ضعیف در توسعه گردشگری نقش دارد.

ب) گردشگران خارجی

بنا بر اظهار نظران گردشگران داخلی و خارجی در صورت

جدول ۳: محل اقامت پاسخگویان (مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۸)

| محل اقامت | فراوانی | درصد |
|------------|---------|------|
| دبی | ۱۹ | ۳۸ |
| آمریکا | ۶ | ۱۲ |
| ترکیه | ۵ | ۱۰ |
| فرانسه | ۶ | ۱۲ |
| روسیه | ۵ | ۱۰ |
| چین | ۷ | ۱۴ |
| اظهار نشده | ۲ | ۴ |
| جمع | ۵۰ | ۱۰۰ |

برنامه ریزی دقیق و تبلیغات گسترده و حساب شده می توان به رونق گردشگری در شهر میبد امیدوار بود. نظرات گردشگران خارجی در جداول شماره ۳ و ۴ نشان داده شده است.

۸. نقش عوامل مؤثر در توسعه گردشگری و فعالیت های بهسازی و نوسازی در باغشهر میبد

با بهره گیری از نرم افزار رایانه ای SPSS و روش پیشرفته تحلیل عاملی، مجموع متغیرهای مورد استفاده در این تحقیق عامل سازی گردید. بدین صورت که شاخص هایی که دارای ارتباط درونی باشند، ترجیح می دهند با یکدیگر حول یک محور یا عامل تجمع کنند (کلانتری، ۱۳۸۲، صص ۳۲۷-۲۸۱). لذا شاخص هایی که دارای همبستگی منفی هستند و امکان تجمع با این شاخص ها را ندارند عامل دیگری را تشکیل می دهند، بنابراین عوامل از طریق ماتریس همبستگی استخراج می شوند (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵، صص ۲۳۶-۲۳۰). در این محاسبه، تمامی مقادیر کمتر از ۰/۵ که در ماتریس F بار گذاری شده حذف گردیده است. و چون اندازه مقدار ویژه واریانس استاندارد شده با میانگین صفر و انحراف معیار ۱ می باشد، اگر واریانس یک شاخص استاندارد شده که باعث استخراج (جواب گیری) اجزای اصلی می شود، ۱ باشد مؤلفه ای است با یک مقدار ویژه کمتر از ۱

که اهمیت آن از شاخص مشاهده شده کمتر می باشد و در نتیجه می تواند نادیده گرفته شود. به همین دلیل در این برنامه هر عامل با مقدار ویژه کمتر از ۱ کنار گذاشته شده است. در این تحقیق، با استفاده از ۲۰ شاخص، عوامل مؤثر در توسعه صنعت گردشگری و به تبع آن نقشی که در بهسازی و نوسازی بافت تاریخی شهر میبد دارند به ۴ فاکتور کاهش یافته و بصورت ترکیبی در عوامل معنی دار ارائه گردید و در صد سهم هر عامل به صورت مجزاء تعیین شده است. در جدول شماره ۶ شاخص های مورد استفاده در تحقیق نشان داده شده است. برای آزمون شاخصها؛ تست های KMO و Bartlett's با بمل آمد. با توجه به اینکه نتایج حاصل از آزمون KMO بیشتر از ۰/۷ (۰/۷۸۷) است. همچنین سطح معنی داری (۰/۰۰) با احتمال بیش از ۹۹ درصد وجود همبستگی بین متغیرها را تأیید می کند. این ماتریس برای تحلیل های بعدی مناسب می باشد. با توجه به میزان همبستگی شاخص ها می توان عناوین مناسبی را برای هر یک از آنها انتخاب نمود که در زیر به آن پرداخته می شود.

عامل اول: مقدار ویژه این عامل ۷/۷۲۶ می باشد که به تنهایی ۳۸/۶۲۹ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می دهد. در عامل اول ۶ شاخص بارگذاری شده و این عامل بیشترین تاثیر را در بین عوامل دارد. شاخص های مرمت بناهای فرهنگی، انتقال موزه

| ردیف | آینده گردشگری | درصد |
|------|---|------|
| ۱ | در آینده از نعمت گردشگری محروم است | ۴ |
| ۲ | اگر برنامه ریزی دقیق و خوب باشد، آینده ی درخشانی دارد. | ۴۶ |
| ۳ | اگر تبلیغات گسترده و برنامه ریزی شده نداشته باشد در آینده گردشگری در بافت تاریخی معنا نخواهد داشت | ۳۰ |
| ۴ | پیشرفتی نخواهد کرد | ۱۷ |
| ۵ | اظهار نشده | ۳ |
| ۶ | جمع | ۱۰۰ |

جدول ۵: شاخص های مورد استفاده در تحقیق (نگارندگان)

| امکانات اقامتی | دسترسی های مناسب برای پدیده های توریستی و میراث فرهنگی |
|--|---|
| آژانس های مسافرتی | اخذ طولانی مدت هزینه های بهسازی از ساکنین بافت |
| راهنمایان توریست | ترویج و آموزش زبان انگلیسی |
| حمایت های سازمان گردشگری از جذب توریست | میزان مرمت بناهای میراث فرهنگی |
| حمایت سایر سازمان های اجرایی از جذب توریست | انتقال موزه به بافت تاریخی |
| تبلیغات، چاپ و پخش بروشور | تشویق به سرمایه گذاری بخش خصوصی در زمینه مرمت بناهای باارزش تاریخی در محدوده بافت |
| توسعه و تقویت صنایع دستی | |
| توجه به مسائل زیست محیطی | احیاء و عرضه مراسم مذهبی |
| بکارگیری نیروهای متخصص در جذب توریست | |

به بافت تاریخی، احیاء و عرضه مراسم مذهبی و نمایش، تولید و عرضه صنایع دستی، اخذ طولانی مدت هزینه‌های بهسازی از ساکنین بافت و تشویق به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه مرمت بناهای با ارزش تاریخی در محدوده بافت به ترتیب اولویت در این عامل جای گرفته‌اند. این شاخص‌ها مقدار همبستگی مثبت دارند با توجه به مقدار همبستگی شاخص‌ها، این عامل را می‌توان عامل ساماندهی فضایی - کالبدی اطلاق نمود.

عامل سوم: مقدار ویژه این عامل ۴/۵۴۸ می‌باشد که ۲۲/۷۳۹ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. پنج شاخص بارگذاری شده در این عامل عبارتند از: آژانس‌های مسافرتی، امکانات اقامتی، راهنمایان توریست و زمینه تخصصی آنها در زمینه راهنمایی گردشگران، حمایت سازمان گردشگری و ترویج آموزش زبان انگلیسی، این شاخص‌ها مقدار همبستگی مثبت دارند، با توجه به مقدار همبستگی شاخص‌ها، این عامل را می‌توان عامل نهادی - تخصصی اطلاق نمود.

عامل چهارم: مقدار ویژه این عامل ۱/۴۷۱ می‌باشد که ۷/۳۵۶ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در عامل چهارم دو شاخص برگزاری سمینار و تبلیغات، چاپ و پخش بروشور بارگذاری شده‌اند. با توجه به مقدار همبستگی شاخص‌ها این عامل را می‌توان عامل تبلیغاتی اطلاق نمود.

۹. ارزیابی امکانات و محدودیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر میبد بر اساس مدل سوات

جدول شماره ۱۰ و ۱۱ ارزیابی امکانات و محدودیت‌های گردشگری در بافت تاریخی میبد را بر اساس مدل سوات نشان می‌دهند. محاسبات جدول شماره ۱۲ نشان می‌دهد که سایت جاذبه‌های گردشگری بافت تاریخی شهر میبد دارای امتیاز ۸۲ بوده و از این رو اگرچه در زمره مناطق گردشگری با سطح عملکردی ملی قرار دارد اما با تقویت شاخص‌های فوق می‌توان ارتقاء عملکرد بافت تاریخی را در کوتاه مدت انتظار داشت.

۱۰. ارزیابی سؤالات تحقیق

الف) آیا وجود جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی موجب تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی در بافت تاریخی شهر می‌شود؟ در این سوال جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی گردشگری متغیر مستقل و تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی متغیر

| ردیف | شاخص | مقدار همبستگی | نام عامل |
|------|---|---------------|---------------------------------|
| ۱ | مرمت بناهای فرهنگی | ۰/۸۱۶ | عامل ساماندهی فضایی - کالبدی |
| ۲ | انتقال موزه به بافت تاریخی | ۰/۷۳۲ | |
| ۳ | احیاء و عرضه مراسم مذهبی | ۰/۷۰۵ | |
| ۴ | نمایش، تولید و عرضه صنایع دستی | ۰/۵۷۷ | |
| ۵ | اخذ طولانی مدت هزینه‌های بهسازی از ساکنین بافت | ۰/۵۳۳ | |
| ۶ | تشویق به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه مرمت بناهای بارز تاریخی در محدوده بافت | ۰/۵۱۴ | |

| ردیف | شاخص | مقدار همبستگی | نام عامل |
|------|--|---------------|--------------------|
| ۱ | آژانس‌های مسافرتی | ۰/۷۵۲ | عامل نهادی - تخصصی |
| ۲ | امکانات اقامتی | ۰/۷۲۶ | |
| ۳ | راهنمایان توریست و زمینه تخصصی آنها در زمینه راهنمایی گردشگران | ۰/۶۵۳ | |
| ۴ | حمایت سازمان گردشگری | ۰/۵۲۴ | |
| ۵ | ترویج آموزش زبان انگلیسی | ۰/۵۱۷ | |

| ردیف | شاخص | مقدار همبستگی | نام عامل |
|------|--|---------------|---------------------|
| ۱ | مسائل زیست محیطی | ۰/۶۵۴ | عامل کالبدی - محیطی |
| ۲ | وضعیت دسترسی بافت تاریخی و مراکز گردشگری موجود در بافت | ۰/۵۸۱ | |
| ۳ | کیفیت ابنیه موجود در بافت | ۰/۵۵۲ | |

| ردیف | شاخص | مقدار همبستگی | نام عامل |
|------|---------------------------|---------------|---------------|
| ۱ | برگزاری سمینار | ۰/۷۲۰ | عامل تبلیغاتی |
| ۲ | تبلیغات، چاپ و پخش بروشور | ۰/۶۱۷ | |

وابسته می‌باشد. بین جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی و تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی آزمون‌های کیدو و همبستگی کندال بعمل آمد نتایج این آزمون‌ها به شرح زیر است. با توجه به داده‌های فوق بین جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی گردشگری و نقش آن در تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی موجود در بافت آزمون بعمل آمد نتایج آزمون در سطح خطای ۰/۰۵ رابطه معنی‌دار است و آزمون همبستگی نیز بیانگر رابطه مثبت بین جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی گردشگری و نقش آن در

تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی موجود می‌باشد یعنی وجود جاذبه‌های فرهنگی- تاریخی گردشگری موجب تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی موجود در بافت می‌گردد. ب) آیا اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی موجود در بافت راهکار مناسبی در جهت توسعه صنعت گردشگری در میبد است؟ در این سوال، اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی متغیر مستقل و توسعه صنعت گردشگری متغیر وابسته می‌باشد. بین

جدول ۱۰: ارزیابی امکانات و محدودیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر میبد بر اساس مدل سوآت (نگارندگان)

| فرصت‌ها | تهدیدها | نقاط قوت‌ها | نقاط ضعف‌ها |
|---|--|---|--|
| <ul style="list-style-type: none"> وجود جاذبه‌های با ارزش تاریخی و نوعاً منحصر بفرد در بافت تاریخی شهر میبد نظیر نارین قلعه، و ثبت باغشهر ثبت در لیست میراث ملی و جهانی ساختار یکپارچه و منسجم موجود در بافت تاریخی شهر میبد بالا بردن ضریب سفرپذیری شهر میبد در برخی فصول از سال وجود جاذبه‌های با ارزش تاریخی اسلامی- ایرانی از نظر شهرسازی و معماری مسجد جامع، کاروانسرا عباسی، یخچال خشتی | <ul style="list-style-type: none"> عدم وجود سیستم مشارکتی بین مدیریت شهری و صاحبان حق عدم وجود و وظائف تعریف شده برای شهرداری و سازمان میراث فرهنگی و مرز مداخله مشخص عدم وجود شبکه ارتباطی مناسب بین بافت جدید و قدیم و مسیرهای منتهی به جاذبه‌های گردشگری عدم وجود منابع ذخیره آب کافی دشواری ارائه خدمات شهری پایین بودن ضریب اشتغال در بین ساکنین بافت تاریخی تخلیه جمعیتی بافت تاریخی شهر میبد | <ul style="list-style-type: none"> سبک معماری منحصربه فرد در بافت تاریخی شهر میبد تولید صنایع دستی و غذاها و شیرینی‌های متعدد و بومی شهر میبد آئین‌های مذهبی خاص زردشتی وجود امکان مذهبی نظیر مسجد جامع و ... | <ul style="list-style-type: none"> مهاجرت ساکنین بومی بافت به نقاط تازه‌ساز شهر که منجر به توسعه فیزیکی بی‌قواره شهر میبد می‌گردد در صورتی که با بهسازی دورن بافتی، بافت قدیم شهر میبد پذیرای بسیاری از ساکنین است. کمبود امکانات خدماتی برای گردشگران (هتل، بیمارستان، پارکینگ) در محدوده بافت فرسودگی شدید بافت شهری عدم وجود راهنمای محلی محدودیت حجاب برای گردشگران خارجی |

جدول ۱۱: شاخص اولویت‌بندی جاذبه‌ها از نظر عملکردی - کارکردی (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۲)

| ردیف | فاکتور | توضیحات | امتیاز | ضریب | نتیجه |
|--------------|--|---|--------|------|-------|
| ۱ | وسعت و قابلیت توسعه مکانی و خدماتی | میزان فضای موجود جهت توسعه- امکان توسعه خدماتی و تفریحی به وضع موجود | ۵ | ۳ | ۱۵ |
| ۲ | قابلیت و کیفیت دسترسی | وجود راه ارتباطی و وضعیت آن، نوع و ترافیک جاده ها، وجود سرویس های مسافربری عمومی و خصوص و ظرفیت (برد) جایابی آنها، وجود علائم راهنمایی و رانندگی، وضعیت خدمات رسانی مسافرتی، (پمپ بنزین، تعمیرگاه و...) ، امکان دسترسی و استفاده از سایر وسایط حمل و نقلی (حمل و نقل هوایی، دریایی و راه آهن) و فواصل آنها. | ۵ | ۲ | ۱۰ |
| ۳ | فاصله تا مراکز جمعیتی | نقل مرکز جمعیتی ، فاصله تا مراکز استان، | ۴ | ۱ | ۴ |
| ۴ | توجیه اقتصادی | هزینه های جانشینی، هزینه های لازم برای ایجاد، تکمیل و توسعه خدمات گردشگری | ۵ | ۱ | ۵ |
| ۵ | تسهیلات و خدمات | آب آشامیدنی، روشنایی، سرویس های بهداشتی، امکان اقامتی و پذیرایی مناسب، ورودیه، امکانات ارتباطی، فروشگاه عه‌ای عرضه مواد مورد نیاز مسافران، پارکینگ | ۳ | ۲ | ۶ |
| ۶ | تعیین ظرفیت برد | تعیین ظرفیت برد زیستی، روانی و فیزیکی، تعیین حداقل قبول تغییر در مکان تفریحی، هزینه انجام شده برای جلوگیری از آسیب پذیری منطقه، تعیین ملاحظات منطقه ای، حساسیت گونه های زیستی نسبت به بازدیدکنندگان و فضای قابل استفاده | ۲ | ۱ | ۲ |
| ۷ | وجود جذابیت‌های خاص | همجواری با چشم اندازهای زیبا و ویژه، مراکز و جاذبه های سایر منطقه، محله ای برپایی جشن ها و جشنواره ها، صنایع دستی و ... | ۵ | ۲ | ۱۰ |
| ۸ | مدت استفاده از تفرجگاه در سال | استفاده از مکان فصلی است یا دائمی، میزان استفاده در ساعات شبانه روز | ۵ | ۱ | ۵ |
| ۹ | اقدامات و امکانات لازم برای پیشگیری از تخریب محیطی منطقه | وجود قوانین و امکانات لازم به منظور جلوگیری از بروز تخریب زیست محیطی منطقه و پیش بینی راهکارهای مناسب به منظور ترمیم و مرمت آسیب های وارده | ۲ | ۱ | ۲ |
| ۱۰ | قابلیت آموزشی و ارائه خدمات آموزشی | قابلیت آموزشی در زمینه های تاریخی، طبیعی، فرهنگی و هنری، وجود راهنما، وجود فن آوری پیشرفته جهت ارائه اطلاعات آموزشی، امکانات مناسب برای بازدید نزدیک از ویژگیهای خاص موجود در منطقه | ۳ | ۱ | ۳ |
| ۱۱ | مشخصات اقتصادی و اجتماعی بازدیدکنندگان | توزیع جغرافیایی، سنی، جنسی و شغلی افراد استفاده کننده | ۴ | ۱ | ۴ |
| ۱۲ | میزان تاثیرات اجتماعی، اقتصادی | تاثیر بر میزان درآمد، هزینه و اشتغال افراد بومی منطقه | ۴ | ۱ | ۶ |
| ۱۳ | میزان اشتیاق مردم محلی | | ۵ | ۲ | ۱۰ |
| جمع امتیازات | | | | | ۸۲ |

جدول ۱۲: سطح بندی عملکردی منطقه گردشگری بافت تاریخی شهر میبد (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۲)

| ردیف | شاخص | امتیاز | ضریب | نتیجه |
|--------------|--|--------|------|-------|
| ۱ | وسعت و قابلیت توسعه مکانی و خدماتی | ۵ | ۳ | ۱۵ |
| ۲ | قابلیت و کیفیت دسترسی | ۵ | ۲ | ۱۰ |
| ۳ | فاصله تا مراکز جمعیتی | ۴ | ۱ | ۴ |
| ۴ | توجه اقتصادی | ۵ | ۱ | ۵ |
| ۵ | تسهیلات و خدمات | ۳ | ۲ | ۶ |
| ۶ | تعیین ظرفیت برد | ۲ | ۱ | ۲ |
| ۷ | وجود جذابیت های خاص | ۵ | ۲ | ۱۰ |
| ۸ | مدت استفاده از تفرجگاه در سال | ۵ | ۱ | ۵ |
| ۹ | اقدامات و امکانات لازم برای پیشگیری از تخریب بافت تاریخی شهر | ۲ | ۱ | ۲ |
| ۱۰ | قابلیت آموزشی و ارائه خدمات آموزشی | ۳ | ۱ | ۳ |
| ۱۱ | مشخصات اقتصادی و اجتماعی بازدید کنندگان | ۴ | ۱ | ۴ |
| ۱۲ | میزان تأثیرات اجتماعی و اقتصادی | ۴ | ۱ | ۴ |
| ۱۳ | میزان اشتیاق مردم | ۵ | ۲ | ۱۰ |
| جمع امتیازات | | | | ۸۲ |

اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی و توسعه گردشگری آزمون های کیدو و همبستگی کندال بعمل آمد نتایج این آزمون ها به شرح زیر است. با توجه به داده های فوق بین تاثیر اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی و نقش آن در توسعه گردشگری و در سطح خطای ۰/۰ رابطه معنی دار است و آزمون همبستگی نیز بیانگر رابطه مثبت بین تاثیر تاثیر اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی و توسعه گردشگری می باشد.

نتیجه گیری

گردشگری فرهنگی امروزه پدیده ای جهانی تلقی می شود که به ویژه در خلال چهل سال گذشته با رشد چشمگیری مواجه بوده است. محل ها و اماکنی که از لحاظ میراث فرهنگی غنی هستند از پرجذبه ترین موارد برای گردشگران می باشند. باغشهر میبد یکی از غنی ترین شهرهای کشور در زمینه قدمت و تعداد آثار تاریخی است که مرمت، تغییر و دستکاری بخش عظیمی از این آثار در طول سال ها، حیات و زندگی و همچنین پویایی و گستردگی این بافت را تبدیل به یک مجموعه اثر تاریخی کرده که نه تنها در کشور بلکه در دنیا یک اثر منحصر به فرد می باشد. امروزه این بناهای شاخص و جاذب گردشگر به مرور زمان و با تأثیر عواملی چون ضعف تجهیزات و تسهیلات، عدم دسترسی های مناسب و غیره موجب فرسودگی این بناها شده و سازمان های مرتبط با مسأله را وادار به مرمت و بهسازی این بناها نموده است که این خود می تواند موجب بازگشت حیات مجدد به بافت تاریخی شود، اما با نگاهی به آمار بودجه های شهر میبد و مقایسه با سایر شهرهای استان و حتی مرکز استان از نظر میزان بافت تاریخی و اهمیت آن مشخص است که مورد بی توجهی مسئولین قرار گرفته است و آن گونه که شایسته است نتوانسته جایگاه و اعتبار واقعی خود را در زمینه جذب گردشگر به دست آورد. نتایج حاصل از برداشت های میدانی و مصاحبه با کارشناسان و گردشگران حاکی از آن است که در صورت توجه به جاذبه های گردشگری موجود در بافت و فراهم آوردن امکانات و زیرساخت های مرتبط با رونق گردشگری از قبیل بهبود شبکه معابر، افزایش امکانات اقامتی، تبلیغات مناسب در زمینه معرفی باغشهر میبد و غیره خودبخود زمینه توجه گردشگران را به منطقه جذب نموده و تبعات این امری چیزی جز بالا رفتن سطح زندگی ساکنین (از طریق ایجاد مشاغل جدید حاصل از توسعه صنعت گردشگری)، میزان تمایل بخش دولتی و خصوصی به سرمایه گذاری در زمینه بالا بردن کیفیت ابنیه موجود در بافت، مرمت جاذبه های تاریخی نخواهد بود. موارد ذکر شده در نوشتار به خوبی حکایت از این امر دارد توسعه صنعت گردشگری در باغشهر میبد تأثیر مستقیمی بر تسریع روند فعالیت های بهسازی و نوسازی در بافت با ارزش و تاریخی میبد دارد.

نتایج حاصل از مدل سوات نشان می دهد، جاذبه های گردشگری بافت تاریخی شهر میبد دارای امتیاز ۸۲ بوده و از این رو اگرچه در زمره مناطق گردشگری با سطح عملکردی ملی قرار دارد، اما با تقویت شاخص های فوق می توان ارتقاء عملکرد بافت تاریخی را در کوتاه مدت انتظار داشت. چهار عامل مؤثر در روند توسعه گردشگری در شهر میبد را می توان در عوامل تبلیغاتی، کالبدی- محیطی، نهادی- تخصصی و ساماندهی فضایی- کالبدی خلاصه نمود.

بین متغیرهای اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی و نقش آن در توسعه گردشگری آزمون به عمل آمد، نتایج بیانگر این است که بین این متغیرها در سطح خطای ۰/۰ رابطه معنی دار است و آزمون همبستگی نیز بیانگر رابطه مثبت بین تأثیر تاثیر اصلاح شبکه معابر و افزایش امکانات اقامتی و توسعه گردشگری می باشد. بین متغیرهای جاذبه های تاریخی- فرهنگی گردشگری و نقش آن در تسریع روند فعالیت های بهسازی و نوسازی موجود در بافت، آزمون به عمل آمده، بیانگر این است که بین این متغیرها در سطح

- خطای ۰/۰۵ رابطه معنی‌داری وجود دارد و آزمون همبستگی نیز بیانگر رابطه مثبت بین جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی گردشگری و نقش آن در تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی موجود می‌باشد. بدین معنی که وجود جاذبه‌های فرهنگی- تاریخی گردشگری موجب تسریع روند فعالیت‌های بهسازی و نوسازی موجود در بافت می‌گردد. برای تقویت صنعت گردشگری با تأکید بر جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی و رونق فعالیت‌های بهسازی در بافت تاریخی میباید راهکارهایی به شرح زیر ارائه می‌گردد:
- ۱- ایجاد امکانات رفاهی گردشگری برای همه اقشار درآمدی شهر میباید؛
 - ۲- تربیت راهنمایان مخصوص برای گردشگران خارجی و داخلی مستقر در مکان‌های تاریخی این منطقه؛
 - ۳- همکاری با کمیته بین‌المللی یونسکو برای معرفی بافت، ساخت و معماری خشت و گلی شهر؛
 - ۴- تبدیل خانه‌های قدیمی و با ارزش معماری در داخل بافت به اماکن پذیرایی و سنتی میباید؛
 - ۵- ایجاد محور توریستی از کاروانسرای عباسی به طرف دیوار شهرستان، دروازه کثوا (دروازه غربی شهرستان) و در ادامه منتهی به خانه‌های قدیمی، مسجد جامع، و بازار چه و ایجاد امکانات رفاهی سنتی در این محور توریستی؛
 - ۶- انتقال موزه میباید به داخل بافت تاریخی؛
 - ۷- حصار کشی مخروبه‌های محور توریستی میباید و مرمت و بدنه سازی مسیر.

منابع

- اسفنجاری کناری، عیسی (۱۳۸۱). طرح ساماندهی، توان بخشی و مرمت شهری محله بالای میباید. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اصفهان.
- افشار، ایرج (۱۳۵۴). یادگارهای یزد، تهران: انجمن آثار ملی.
- حکمت نیا، حسن و میر نجف، موسوی (۱۳۸۵). کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه‌ای. انتشارات علم نوین.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان یزد (۱۳۸۷). مطالعات اقتصادی و فرهنگی استان یزد (بخش توریسم).
- علی زاده، سید دانا (۱۳۸۹). بررسی آسیب‌های اجتماعی گردشگری در منطقه ثامن کلانشهر مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- _____ (۱۳۹۰). امنیت و گردشگری، همایش جغرافیای قرن بیست و یکم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد.
- قبادیان، عطاء الله (۱۳۶۱). سیمای طبیعی استان یزد در ارتباط با مسائل کوبیری. یزد: استانداری یزد.
- کاتب، احمد (۱۳۵۷). تاریخ جدید یزد. به کوشش ایرج افشار، تهران: امیرکبیر، فرهنگ ایران زمین.
- کلانتری، خلیل (۱۳۸۲). پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی- اقتصادی با استفاده از نرم افزار رایانه‌ای SPSS، تهران: انتشارات نشر شریف.
- لومسدن، لس (۱۳۸۰). بازاریابی گردشگری. ترجمه محمد ابراهیم گوهریان، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- م‌برنز، پیتر (۱۳۸۵). درآمدی بر مردم‌شناسی گردشگری. ترجمه هاجر هوشمند، افکار، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده مردم‌شناسی، تهران.
- مستوفی بافقی، محمد (۱۳۴۰). جامع مفیدی. به کوشش ایرج افشار، تهران: انتشارات اسدی.
- ملک زاده بیانی، سوسن (۱۳۴۸). سکه‌های دوران پوراندخت، مجله بررسی‌های تاریخی، ۴(۱): ۱-۴.
- وای، گی، چاک (۱۳۸۲). جهانگردی در چشم‌اندازی جامع، (علی پارسائیان و دکتر سید محمد اعرابی، مترجم)، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- Bridges, J.G. (1959). "A Short History of Tourism", in H.P Sales, Travel and Tourism Encyclopedia, London.
- Coltman, Michael M. (1989). An Introduction to Travel and Tourism: An International Approach, Van Nostrand Reinhold.
- Fennel, David (2000). Ecotourism, an introduction, Routledge, London and New York.
- Goeldne R. et al (2000). Tourism, principles, practices philosophies. John Wiley and sons Inc, New York.
- Gunn, C.A. (2002). Tourism Planing: Concepts, Basics, Cases. New York and London: Routledge.
- Holjevac, Ivanka (2003). A Vision of Tourism and The hotel Industry in 21st Century. Hospitality Management, Vol.22.
- World Tourism Organization (1999). Tourism: 2020 Vision. Executive summary, Madrid: WTO.